

Олена Миколаївна Рибальченко, вчений секретар НБ УПА
ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІРБІС ДЛЯ
ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В НБ УПА

З моменту створення діяльність Наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії завжди була пов'язана з безпосереднім інформаційним забезпеченням навчального та науково-дослідного процесів в академії. Ефективне сприяння цим процесам, прагнення удосконалювати свою роботу, бути лідером у своїй галузі завжди вимагало орієнтуватися на технологічний розвиток та постійні нововведення, на задоволення потреб користувачів в продуктах та послугах, підготованих за допомогою сучасних технічних і програмних засобів.

Становлення принципово іншої взаємодії з інформаційним світом, заснованої на нових інформаційно-комунікаційних технологіях та нових засобах доставки інформації користувачеві почалося із впровадження автоматизованого програмного забезпечення «Liber Media», отриманого у 1999 р. за грантом від фонду «Відродження». На той час бібліотека ще не мала достатнього потенціалу для повного вирішення проблем комплексної автоматизації, тому побудова автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи відбувалася поетапно - ресурси концентрувалися на конкретному, найбільш актуальному напрямку. І як у більшості бібліотек першим етапом стало створення електронного каталогу на основі потоку нових надходжень.

У відповідності до розробленої «Концепції автоматизації бібліотеки» база даних електронного каталогу із самого початку стала розглядатися як єдина багатофункціональна система, покликана виконувати багатоаспектний пошук і задовольняти інформаційні запити користувачів. Разом зі створенням записів на нові надходження тоді ж було прийнято рішення про паралельне ретроспективне введення активної частини фонду. Пріоритет було надано фондам навчальних абонементів, що дало можливість розпочати формування бази даних книгозабезпеченості. З часом бібліотека приступила до створення проблемно-орієнтованих БД за профілем ВНЗ і, в першу чергу, з проблем педагогіки. Таким чином, електронний каталог створювався як основа подальшої автоматизації всіх напрямків роботи бібліотеки. Однак через відсутність на той час мережевих технологій процес наповнення ЕК здійснювався без надання його користувачам навіть в межах бібліотеки.

У 2006 р. бібліотека придбала програму АБІС ІРБІС-32 з необмеженою кількістю робочих місць, можливістю обміну даними, використанням повнотекстових ресурсів, Web-технологіями. Це був свого роду технологічний прорив, бо ситуацію було докорінно змінено завдяки переходу на програмне забезпечення нового покоління, що дало змогу повною мірою розширити роботу по інформатизації, поетапно автоматизувати всі технологічні процеси [1].

Конвертація напрацьованого в «Liber Media» електронного ресурсу відбулася не зовсім гладко, але в основному без втрати даних [2]. Співробітники бібліотеки одночасно з редагуванням сконвертованих записів почали активно

освоювати АРМи ПЗ ІРБІС: «Комплектатор», «Каталогізатор», «Книгозабезпеченість», «Читач» та «Книговидача». Взаємопов'язане функціонування АРМів забезпечило комп'ютеризацію всіх напрямків діяльності бібліотеки: комплектування, систематизацію, каталогізацію, створення і ведення баз даних електронного каталогу, повнотекстових БД, створення бібліографічної продукції. Так як «ІРБІС» дозволяє здійснювати ще й авторитетний контроль за допомогою авторитетних записів, то для редагування і одночасного введення нових видань до БД «Праці вчених УПА» у 2007 році було прийнято рішення про створення Авторитетного файлу «Індивідуальний автор» [3]. Для вивчення відповідності навчального фонду профілю академії та прогнозування напрямку і стратегії його наповнення було створено БД «Книгозабезпеченість» з точними відомостями про всі дисципліни, що читаються в академії, навчальну літературу, наявну у фонді бібліотеки, кількість студентів, які вивчають кожну конкретну дисципліну. Це стало основою для роботи з референтами кафедр по виявленню малозабезпечених і незабезпечених дисциплін з метою придбання нової навчальної літератури [4].

У 2007 році створено власний сайт з онлайн-доступом до інформації про бібліотеку та її фонди, що стало ще одним з варіантів інформаційної підтримки самостійної роботи студентів та підвищення інформаційної компетентності викладача. Одним з головних ресурсів сайту став Електронний каталог бібліотеки, розміщений на сайті за допомогою Web-ІРБІС. Додатковий сервіс електронного каталогу у вигляді рубрикатора «Факультет-кафедра-дисципліна» спрощував процедуру знаходження необхідної інформації по комплексу дисциплін, що викладаються на кафедрі або за окремою навчальною дисципліною [5].

Слід відзначити, що з початком самостійної роботи користувачів з електронним каталогом виникла необхідність активного впровадження системи автоматизованого обслуговування абонентів бібліотеки. У 2007 році для процесу автоматизованої книговидачі розпочато роботу по штрих-кодуванню фондів та створенню БД читачів. Штрих-кодами оброблялася як нова література, так і література, яка вводилася в ЕК за планом ретровведення. Відділи обслуговування, активно вивчаючи АРМи «Читач» та «Книговидача», вже з 2008 року стали формувати БД «Читач» в АРМі «Каталогізатор» і розпочали обслуговувати читачів в автоматизованому режимі: спочатку - студентів 1 курсу заочної форми навчання, згодом щорічно нарощуючи темпи автоматизованого обслуговування всіх категорій. [6]

2009 р. - наступний етап автоматизації процесу видачі: виготовлення за допомогою ПЗ ІРБІС ламінованих читацьких квитків, що містять штрих-код. Це в свою чергу забезпечило не тільки оперативність і зручність в обслуговуванні, але й надало можливість активізувати перегляд користувачами свого електронного читацького формуляру через авторизацію в електронному каталозі [7].

В бібліотеці регулярно здійснюється оновлення модулів та інших механізмів підтримки системи в цілях її актуалізації. Постійне вдосконалення, розширення та нарощування функцій автоматизації вже у 2010 році зумовили необхідність переходу на нову версію ПЗ ІРБІС.

Так, у 2011 році придбано ІРБІС-64, розроблено нову платформу для WEB-сайту на базі програмних засобів J-IRBIS, який дозволяє розміщувати на ньому будь-які інформаційні матеріали і адаптувати систему пошуку в ЕК до конкретних завдань [8].

З вересня 2011 року запис всіх читачів ведеться в електронному вигляді, працівники бібліотеки освоїли роботу з веб-камерами і за допомогою модуля фотографування в ПЗ ІРБІС у 2012 р. оновлено читацький квиток. Для нього фотокартку роблять на місці і одразу заносять її в електронний формуляр, де фіксують необхідну інформацію про майбутнього користувача. Читачеві видається квиток у вигляді пластикової картки з його власним штрих-кодом, а також QR-кодом – сервісом швидкого переходу на веб-сайт Наукової бібліотеки <http://library.uipa.edu.ua/>, де є повна інформація про послуги бібліотеки і доступ до її електронних ресурсів.

Для користувачів бібліотеки введено нову віртуальну послугу – електронне замовлення літератури.

Освоєно нові функції роботи в автоматизованому режимі, а саме з обліку користувачів, відвідувань, книговидачі.

У 2012 р. на абонемент навчальної літератури №3, що територіально розташований на відстані від основних приміщень Наукової бібліотеки (у гуртожитку в іншому кінці міста), встановлено віддалений доступ до АРМів «Каталогізатор» та «Книговидача» АБІС «ІРБІС-64». Це дало змогу завершити впровадження автоматизованої видачі літератури в обслуговуючих підрозділах Наукової бібліотеки. Віддалений доступ до АРМу «Каталогізатор» встановлено також і в бібліотеці-філії ННППІ (м. Артемівськ), в результаті чого бібліотека розпочала роботу по створенню електронного каталогу на свої фонди.

Таким чином, в умовах використання сучасної системи АБІС ІРБІС набули удосконалення всі механізми бібліотечної діяльності: від накопичення і обробки інформаційних ресурсів до обслуговування і задоволення потреб користувачів, забезпечення вільного і широкого до них доступу. Обробка документа в ПЗ ІРБІС дозволяє при одноразовому введенні в систему інформації про документ багаторазово використовувати її в різноманітних пошукових сценаріях. Один автоматизований бібліографічний запис – це десятки заповнених полів і підполів, що надає багато додаткових можливостей при обліку, аналізуванні і використанні фонду. Систематизатори і каталогізатори присвоюють індекси УДК, ББК за галузями знань, авторський шифр, вводять повний бібліографічний запис, зміст, присвоюють предметну рубрику. В результаті система дозволяє здійснювати пошук видання за різними елементами і метаданими - штрих-коду, шифру видання, інвентарному номеру тощо. Користувач має можливість знати екземплярність і місцезнаходження видання в бібліотеці, швидко і зручно отримати книгу, чим помітно економить свій час.

Завдяки широким можливостям електронного пошуку документів змінилися класичні довідково-пошукові технології і користувачі здійснюють пошук в ЕК не лише за автором, заголовком книги, а й за ключовими словами, словниками спеціальностей в «Спеціалізованому пошуку», в базі даних «Авторських свідоцтв, патентів та інших охранных документів», та БД «Праці

співробітників УПА». Знайти повні тексти видань кафедр зручно і легко через оновлений рубрикатор «Факультет-Кафедра-Дисципліна», створеного в АРМі «Книгозабезпеченість» АБІС ІРБІС-64. Робота співробітників бібліотеки збагатилася змістовним оновленням виробничих процесів – від видачі друкованого документа до консультаційної допомоги при використанні електронних ресурсів [9].

В результаті технічної модернізації кардинально змінився характер бібліотечної праці: ІРБІС передбачає автоматичне друкування прийнятих в бібліотечній технології вихідних форм. Друкуються інвентарна книга, книга сумарного обліку фонду, картки для каталогів і картотек, книжкові формуляри, статистичні форми, акти, читацькі квитки, автоматично формуються результати пошуку різноманітної інформації у ЕК, у т.ч. з питань книгозабезпеченості, списки боржників, деякі статистичні дані про видання і користувачів. Автоматизовано також і процес створення бібліографічної продукції бібліотеки, яка характеризує як науково-педагогічну діяльність академії і її видатних вчених, так і тематичну спрямованість бібліографічних показників. Система видавничих індексів полегшує групування документів у вигляді списків і показників, при виведенні яких на друк в АБІС ІРБІС автоматично формуються необхідні розділи і іменний показник [10, 11].

В найближчих планах бібліотеки - продовжити освоєння та використання всіх можливостей АРМів «Книговидача», «Каталогізатор», БД «Читач» (ІРБІС-64) у напрямках: модернізація послуги індивідуального інформування у вигляді розсилки на електронну пошту нових надходжень по вказаній користувачем темі, роздрукування листів-нагадувань боржникам за допомогою АРМу «Книговидача», освоєння функції оформлення втрачених примірників, розробки автоматизованого переліку вільних читацьких номерів для запису нових користувачів, формування статистичних форм щодо показників книговидачі та відвідувань, активізація функції запозичення записів в ІРБІС-корпорації для прискорення темпів ретроконверсії фондів.

Набутий досвід роботи з програмним забезпеченням ІРБІС засвідчує, що новітні технічні засоби допомагають на якісно новому рівні вирішувати питання комплексної автоматизації всіх бібліотечних процесів, а запровадження бібліотекою нових сервісних послуг на основі інформаційно-комунікаційних технологій суттєво підвищує оперативність і комфортність обслуговування користувачів, формує новітні підходи ефективної комунікаційної взаємодії у глобальному динамічному освітньому просторі.

Література:

1. Пяткова И. Н. Автоматизация библиотеки вуза: опыт внедрения, проблемы, состояние / И. Пяткова // Бібліотечний форум України. – 2009. – N 2. – С. 9–11.
2. Подковырина Е. Н. Электронный каталог библиотеки как элемент качественного обеспечения информационных потребностей пользователей / Е. Подковырина // Бібліотечний форум України. – 2009. – N 2. – С. 9–11.

3. Рыбальченко Е. Н. Создание авторитетного файла индивидуальных авторов в формате ИРБИС/AUTHORITY в библиотеке УИПА [Текст] / Е. Н. Рыбальченко // Сучасні інформаційно-бібліотечні технології як складова реформування навчального процесу : матеріали наук.-практ. конф., 15 квіт. 2008 р. / Б-ка Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2008. – С. 90-102.
4. Панарина, О.С. База данных «Книгообеспеченность» – инструмент информационного обеспечения учебного процесса и система управления формированием фонда вузовской библиотеки / О. С. Панарина, В. И. Сосипатрова // Научные и технические библиотеки. – 2010. – № 7. – С. 10–17.
5. Пяткова И. Н. WEB-сайт библиотеки как основной инструмент информационной работы / И. Н. Пяткова // Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії (43-тя; 19-20 лютого 2010; Харків) : збірник тез доповідей / Укр. інж.-пед. акад. - Х.: 2010. - Ч. 6. - С. 66.
6. Панарина, О. С. Организация автоматизированного обслуживания читателей в библиотеке УИПА/ О. С. Панарина, Е. Г. Воинова // Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії (43-тя; 19-20 лютого 2010; Харків) : збірник тез доповідей / Укр. інж.-пед. акад. - Х.:, 2010. - Ч. 6. -С. 65.
7. Чертищева, Н. М. Авторизация он-лайнного доступа к полнотекстовым базам данных - новая сервисная услуга Научной библиотеки УИПА/ Н. М. Чертищева // Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії (44-та; 18-25 лютого 2011 р.) : збірник тез доповідей / Укр. інж.-пед. акад. - Х.: , 2011. - Ч. 6. - С. 59
8. Ніколаєнко, Н. М. Модернізація сайту наукової бібліотеки УИПА – один із засобів забезпечення користувачів потужним інформаційним ресурсом [Текст] / Н. М. Ніколаєнко, О. В. Нестеренко // Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії (45-а; 2012 р.; Харків) : збірник тез доповідей / Укр. інж.-пед. акад. - Х., 2012. – Ч. 6. – С. 36.
9. Рыбальченко, Е. Н. Использование средств лингвистического обеспечения электронного каталога для релевантного поиска информации и выполнения различных запросов/ Е. Н. Рыбальченко // Науч. и техн. б-ки. - 2011. - N 7. - С. 46-51.
10. Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу в АБІС ІРБІС [Текст] : матеріали "Круглого столу" (13 квітня 2010; Харків) / Бібліотека Укр. інж.-пед. акад.– Х. : УИПА, 2010. – 68 с.
11. Карпенко, С. В. Автоматизована підтримка технологічних процесів роботи відділу комплектування з обліку видань в АБІС "ІРБІС" [Текст] /С. В. Карпенко // Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників

академії (41-ша; 28–31 січня 2008; Харків) : збірник тез доповідей / Укр.
інж.-пед. акад. – Х., 2008. – Ч. 6. – С. 89